

ни [КК України зі змінами, внесеними відповідно до Указів ПВР від 27.06.61: від 21.07.61; №6591-10 від 28.02.84, Законами №2468-12 від 17.06.92; №3890-12 від 28.01.94] установлює відповідальність за незаконні операції з валютними цінностями і як одну з ознак указує на значний вартісний розмір учинюваного діяння. Але поняття «значний розмір» є оціночним і виражає тільки дух закону. Одначе у примітці до даної статті прямо вказується, що дана операція є здійсненою у значному розмірі, якщо вартість її предмета перевищує двадцять п'ять мінімальних розмірів заробітної плати, але не більше ста. Отут «дух» закону одержує адекватне втілення в його «букві».

У інших випадках «дух» закону можна встановити шляхом вивчення матеріалів підготовки закону. Саме в процесі правотворчої діяльності автори, експерти й інші, що беруть участь у законотворчості, суб'єкти, висловлюють свої судження з приводу окремих положень закону, виробляється загальна думка, на основі якої і формулюються положення закону, що відбивають його «дух». У цілому правозастосовник має виходити не тільки з установлення «духу» закону, а з цього «духу», що одержав відбиття у «букві» закону.

Список літератури:

1. Тлумачний словник української мови / За ред. Л.Т. Тринчишина. К., 1999. 2. Вовпенко Н.Н. Официальное толкование норм права. М., 1976. 3. Теория государства и права / Под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. М., 1997. 4. Иоффе О.С., Шаргородский М.Д. Некоторые вопросы науки теории государства и права // Вестник Ленинградского университета. 1956. №17. Вып.3. 5. Недбайло П.Е. Применение советских правовых норм. М., 1960. 6. Пиголкин А.С. Толкование нормативных актов в СССР. М., 1962. 7. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. Хрестоматия / Под ред. Ралько Т.И. М., 1998.

Надійшла до редколегії 19.06.2000

О.М. Храмцов, ад'юнкт каф. кримінального права та кримінології Ун-ту внутр. справ

ПРО ПОНЯТТЯ І ВИДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВЕРБАЛЬНОЇ АГРЕСІЇ

Людське слово несе в собі три основні етичні можливості. Воно може налагоджувати гармонійні відносини між людьми, будити в них «почуття доброти», закликати до любові і милосердя. Воно здатне встановлювати цивілізовані, стабільні і ділові відносини що будуються на підставі взаємної чесності й обопільної поваги прав і свобод один одного. І нарешті, слово може виступати як грабіжник, хижак, мета якого – залякати, обеззброїти, деморалізувати, знищити, якщо не фізично, то психологічно або ідеологічно [1, с.71]. Агресивне слово є формою, у якій висловлюються людські властивості. Через нього виявляються темні, неконтрольовані імпульси людської психіки. Воно є засобом нанесення шкоди іншій людині. «Слово є кодом, зрозумілим для усіх, що дозволяє передавати майже будь-

яку інформацію, крім того, будучи пов'язаним з смисловим змістом, воно здатне справляти на людину сильний психофізичний вплив» [2, с.61,92].

У перекладі з латинського «сгітел» – це злочин і поняття «кримінальний» визначається як «злочинний». Іншими словами – вербальна агресія буде кримінальною в тому випадку, якщо подібна поведінка є злочинною за кримінальним законом тієї або іншої держави.

У перекладі з латинської поняття «агресія» означає напад. Саме слово «агресія» широко використовується в різноманітних галузях знань, таких як біологія, психологія, право, (наприклад, міжнародне, в якому агресія є центральною категорією.) Існує декілька визначень агресії.

Зильманн дає таке визначення: «Агресія – спроба нанесення іншим тілесних або фізичних ушкоджень» [3, с.26].

На думку американського психолога Басса, під агресією слід розуміти будь-яке поведіння, що містить погрозу або завдає шкоду іншим [3, с.25].

Англійський психолог К. Ізард під агресією розуміє словесну або фізичну дію, спрямовану на заподіяння шкоди [4, с.312].

Х.Дельгадо вважає, що людську агресивність можна розглядати як поведінку, для котрої характерно застосування сили з метою завдати ушкодження людям або предметам [5, с.124].

Ми вважаємо, що більш повним є визначення, дане Х. Хекгаузенем, який під агресією розуміє різноманітні дії, що порушують фізичну або психологічну цілісність іншої людини (або групи людей), завдають їй матеріального збитку, перешкоджають здійсненню його намірів, протидіють її інтересам або ж ведуть до її знищення [6, с.65].

Однак всі ці визначення мають низку недоліків. У визначенні Зильманна автор ставить знак рівності між поняттями «агресія» і «наси́льство», що, на наш погляд, неприпустимо. Наси́льство хоча і є гострим і небезпечним проявом агресії, проте далеко не єдиним. В усіх визначеннях є істотний недолік – у них відсутні вказівки на екстремальний характер цих дій. У зв'язку з цим варто визнати обґрунтованість і слушність позиції О.М. Бандурки й А.Ф. Зелінського, що вважають, що агресивні дії носять екстремальний характер, відбивають ворожість і ненависть, бажання заподіяти шкоду окремим людям, суспільству, природі і речам, створеним людьми [7, с.8].

Але незважаючи на існуючі недоліки приведених вище визначень, усі вони визнають те, що агресія може бути фізичною і вербальною (словесною). Кримінальне законодавство України містить поняття фізичного і психічного насильства, що, у свою чергу, є тільки окремим проявом або фізичної, або вербальної агресії. Як зауважив В. Туляков: «Кримінологія аж до цього часу також не застосовує слова «агресія», а якщо і застосовує, то використовує його як синонім «наси́льства» [8, с.10]. Проте навіть у рамках такого підходу є поділ його на фізичне і психічне. Перше означає різноманітні види механічного, термічного, хімічного й іншого руйнівного

впливу на життя, здоров'я, тілесну недоторканність особи. Під другим розуміється вербальний (словесний, інформаційний) вплив на поведінку іншої особи у виді погрози застосування фізичного насильства, знищення або uszkodження майна, розголошення інформації, яка компрометує іншу людину (шантаж) [9, с.173].

З'ясуємо, що ж стосовно до агресії визначається терміном «вербальний». У перекладі з латинського «verbalis» означає «словесний». У психології він застосовується для позначення форм знакового матеріалу, а також процесів оперування з цим матеріалом. Розрізняють вербальний осмислений матеріал (це ряди іменників, прикметників, дієслів, уривки текстів, віршів і т.д.) і вербальний беззмістовний матеріал (групи з трьох приголосних, беззмістовні слова різного ступеня наближеності до реальної мови. Залежно від засобу передачі розрізняють вербальну (словесну) і невербальну (наприклад, образну) інформацію [10, с.126].

У спілкуванні індивідів вербальна комунікація є основною. За допомогою слова люди передають або одержують інформацію, у тому числі і ту, що заподіює їм шкоду. Будь-які злочини являють собою поведінку. В.Н. Кудрявцев розділяє її на два основних види: фізичну й інформаційну [11, с.88-91]. І та, і інша являють собою дії. Якщо перша є сукупністю рухів тіла, за допомогою котрих безпосередньо або опосередковано завдається шкода іншій людині, друга ж, інформаційна, – також є дією. Така дія в психології, кримінальному праві та кримінології характеризується такою поведінкою, яка спрямована на передачу відповідної інформації іншим особам і виражається в словесній формі [12, с.162].

У психології під інформацією розуміється «те, що вносить зміну в нашу свідомість або почуття і переживається нами психічно, або у вигляді розробки і прийняття рішень, або у вигляді тих або інших емоцій [13, с.80]. Виходячи з викладеного, можна дати визначення кримінальної вербальної агресії. Під кримінальною вербальною агресією слід розуміти самостійний вид дії або бездіяльності, що визнаються злочином, носять екстремальний характер, мотивовані ворожнечею і ненавистю до окремих людей, суспільства, держави і що чиняться за допомогою повідомлення інформації вербальним (усно або письмово) засобом, що завдає шкоди правам і інтересам громадян, суспільства і держави.

Словесна інформація, в тому числі й агресивна, передається в двох основних формах: усній і письмовій.

Під усною розуміється словесне повідомлення потерпілому інформації, яка доводиться до нього за допомогою звука людського голосу. При цьому можуть використовуватися різноманітні технічні пристрої, що можуть передавати ці звуки на відстань: телефон, радіо тощо.

У письмовій формі вербальна агресія виражається за рахунок фіксування знакових форм у виді тексту. При цьому також використовуються різноманітні технічні засоби: пошта, телеграф і факс, комп'ютер тощо.

Класифікувати кримінальну вербальну агресію можна за видами на різноманітних підставах:

Р. Берон і Д. Ричардсон поділяють вербальну агресію на:

- а) активну і пасивну;
- б) пряму і непрямую [3, с.29].

При активній вербальній агресії винний доводить до потерпілих або інших осіб інформацію, яка не бажана для потерпілого, ображає його або ганьбить його людську гідність. При пасивній вербальній агресії агресор, відчуючи ворожість і ненависть, відмовляється з потерпілим розмовляти, відповідати на його питання.

При прямій вербальній агресії винна особа безпосередньо потерпілому повідомляє інформацію, яка є небажаною для нього, обвинувачує його, несе погрозу для нього. При непрямій вербальній агресії агресор повідомляє ганебну інформацію про потерпілого не безпосередньо останньому, а іншим особам: його близьким родичам, цілком стороннім особам.

Поділ на вищевказані види вербальної агресії дозволяє охопити усі її прояви, що зустрічаються у взаємовідносинах між людьми.

1. Вербальна – активна – пряма. Даний вид є найбільш небезпечним. У даному випадку винна особа, бажаючи завдати шкоди потерпілому, повідомляє йому інформацію, яка завдає шкоду останньому. Прикладом, цього є такий злочин, як образа. У даному випадку винний принижує честь і гідність потерпілого шляхом висловлення нецензурних слів, дає непристойну оцінку особистим якостям або поведінці потерпілого. Такі дії мають місце і при вчиненні хуліганства. Наприклад, тривале набридливе турбування телефонними дзвінками з уживанням вульгарних слів, знущання над хворими, старими, безпорадними особами й інше.

2. Вербальна – активна – непряма. Прикладом цього виду вербальної агресії є наклеп. У даному випадку винна особа повідомляє невизначеній кількості осіб ганебну інформацію про потерпілого. Це вона робить не безпосередньо потерпілому, а іншим особам.

3. Вербальна – пасивна – пряма. У даному випадку одна людина відмовляється розмовляти з іншою людиною або відповідати на її питання.

4. Вербальна – пасивна – непряма. У цьому випадку людина відмовляється дати словесні пояснення. Наприклад, свідок відмовляється від дачі показань. Мотивом такого злочину можуть бути користь, страх розправи, але може бути й особисті неприязні почуття до потерпілого, бажання заподіяти йому шкоду, мотивовані ворожнечею і ненавистю до даної людини.

Залежно від об'єкта посягання вербальна агресія буває ворожою й інструментальною.

При ворожій агресії головною метою агресора є завдання страждань жертві – джерелу ворожого почуття.

Проте бувають випадки, коли, залишаючись ворожою, вербальна агресія спрямовується не на джерело ворожого почуття, а на інших осіб. Не завжди метою даного виду агресії є заподіяння шкоди потерпілому. У даному випадку вона використовується як засіб самоствердження, або ж для досягнення інших цілей. Наприклад, для зняття емоційної напруги, викликаной іншою людиною або ж різноманітними обставинами сімейного та іншого побутового характеру.

Визначення поняття кримінальної вербальної агресії та її видів має важливе практичне значення для попередження злочинності. Воно дає матеріал для визначення форм та методів спеціально-кримінологічного попередження таких злочинів, встановлення мотивів їх скоєння, розробки стилів поведінки потерпілих в таких ситуаціях. Слід зазначити, що дуже часто конфліктна ситуація, взаємні образи учасників конфлікту ведуть до насильницьких злочинів. Розподіл вербальної агресії на ворожу та інструментальну допомагає встановлювати мотиви скоєння таких злочинів. Мотивація злочинів, в свою чергу, також може бути ворожою або інструментальною. Все це в цілому допомагає запобігти злочинам, які скоюються за допомогою слова.

Список літератури:

1. Бачинин В.А. Философия, мир, человек, социум. Х., 1994.
2. Матвеев В.С. Загадки и резервы психики. Свердловск, 1994.
3. Бэрон Р., Д. Ричардсон. Агрессия. СПб., 1998.
4. Изард К. Эмоции человека. М., 1980.
5. Дельгадо Х. Мозг и сознание. М., 1971.
6. Хекгаузен Х. Мотивация и действительность. М., 1986.
7. Бандурка А.М., Зелинский А.Ф. Вандализм. Х., 1996.
8. Туляков В. Кримінологічні основи агресивності злочинності // Рад. право. 1989. №12.
9. Пионтковский А.А. Учение о преступлении. М., 1961.
10. Психологический словарь // Под общей ред. Петровского А.В. М., 1978.
11. Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии. М., 1968.
12. Общая психология. М., 1976.
13. Шерковин Ю.А. Психологические проблемы массовых информационных процессов. М., 1973.

Надійшла до редколегії 21.02.2000

*А.Є. Голубов, ад'юнкт каф. кримінального процесу
Ун-ту внутр. справ*

ВИДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Держава як форма організації суспільства здійснює вплив на індивіда притаманними їй засобами, у тому числі правовими, в результаті чого соціальний статус людини, що існує об'єктивно, стає правовим. Це означає, що держава юридично визнає за особою певні соціальні властивості, які є необхідною умовою її участі у врегульованих правом суспільних відносинах [1, с.29]. Правовий вплив з боку держави не створює нового, але він є необхідною умовою для закріплення та врегулювання становища особи у суспільстві. Як підкреслив Корнуков В.М.: «Право не створює свободи, але воно є необхідним засобом закріплення, визначення соціальної свободи особис-